

„KATEKUMÉNEK, TÁVOZZATOK”!?

Tanulók és tanítványok az istentiszteleten¹

Hafenscher Károly

Evangelikus Hittudományi Egyetem
egyetemi tanár
E-mail: hafo@lutheran.hu

DOI: 10.56037/978-963-380-281-6.19

Az egyik legrégebbi ismert liturgikus elemet a keleti liturgia őrizte meg és mondja a 21. században is: „Katekumének, azaz hittanulók, távozzatok!” Az igeliturgia végén, a szentségi liturgia előtt hangzó mondat indirekt kérdése: ismereteinkkel, érzelmeinkkel vagy a hit antennájával veszünk részt az Istennel való találkozásban? A számos kérdést felvető akklamáció segít végiggondolni, mennyire hordoz a liturgia tanító karaktert. Megtanulni az istentisztelet értelmét és célját – aktuális és permanens feladata az egyháznak.

Kulcsszavak: istentisztelet-teológia / tanító jelleg / missziói karakter / minőségi játék / részvétel

“CATECHUMENS, DEPART”!?

Pupils and Disciples at the Christian Worship

One of the oldest known liturgical elements of Christian worship has been preserved in Eastern liturgy. Even in the 21st century, those still new to the faith are dismissed after the homily with the words “Catechumens, depart!” This exclamation before the liturgy of the Eucharist poses an indirect question: do we take part in the encounter with God with our knowledge, with our emotions, or with the antennae of our faith? This dismissal raises a number of questions

¹ Jelen írás – jöllehet a teológia tudományának igényrendszerével készült – a szokottnál kevesebb lábjegyzetet tartalmaz, hiszen e téma kifejtése a szerző közel fél évszázados személyes, evangélikus és ökumenikus tapasztalatain alapul, azok összefoglalása. Így az idézett szakirodalmon túl harmincévi oktatói munka élményeit, kérdéseit, következtetéseit tartalmazza személyes megfogalmazásban.

and prompts us to consider whether the liturgy has an educational character. To learn the meaning and the goal of worship is both a timely and a permanent duty of the Church.

Keywords: theology of worship / teaching character / missional character / quality play / participation

Bevezető gondolatok

Ki merné venni a bátorságot, hogy evangélikus templomból istentisztelet közben kizavarjon valakit? Még azzal is kesztyűs kézzel bánunk, aki esetleg nem megfelelően viselkedik (koldusok, hajléktalan emberek, zavartak, alkoholbetegek stb.), nincs megfelelő öltözékben, hát még azzal, aki csak kulturáltan ül és figyel! Pedig lehet, hogy mégsem „illik a képbe”, mert nem hisz, nincs megkeresztelkedve, vagy már megtagadta egyszer-kétszer a hitét vagy az egyházat. Mégsem küldjük ki. Mégiscsak nyitott, befogadó, az érdeklődőket tárt karokkal váró egyház vagyunk! Ez így van rendjén.

El lehet valakit zavarni az istentiszteletről? Ez lenne a keresztény közösség a Jézustól tanult befogadó lelkülettel? Lehet valaki kitiltva a liturgiáról, az úrvacsoráról? Hiszen éppen a hívogató szó letéteményese az egyház! Jézus rábízta ezt a mondatot: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve...” (Mt 11,28) És Jézus olyat is mondott, hogy „aki énhozzám jön, azt én nem küldöm el” (Jn 6,37). Mindezek után a keresztény liturgiában egykor s a keleti kereszténység körében mind a mai napig, tizenhat évszázad óta elhangzik a felkiáltás az igeliturgia végén, a szentségi liturgia kezdete előtt:² „Katekumének, távozzatok!”

A keleti liturgiában – legyen az bizánci vagy római fennhatóság alatt végzett keleti liturgia – a rítus nagy fordulópontjaként, amikor vége az igeliturgiának, s kezdődne az úrvacsorai (szentségi) liturgia, a diakónus felkiált: „Katekumének, távozzatok!” S ez nemcsak a korai egyházban volt így, hanem a Chrysostomos-liturgia állandósága okán megmaradt mind a mai napig.

² A liturgia nyilvános része után, a hívők liturgiája előtt szólal meg, s a mai magyar fordítás szerint így hangzik: „Jelöltek, mindnyájan távozzatok! Jelöltek, távozzatok! Senki a jelöltek közül ne maradjon. Hívők mindnyájan, ismét és ismét békességben könyörögjünk az Úrhoz! Uram, irgalmazz!” <https://oration.org/index.php/liturgikon/aranyszaju-liturgia/58-aranyszaju-szent-janos-liturgiaja>. (Megtekintés: 2024. február 16.)

Az akklamáció helye és oka

A hittanulók távozására felszólító egykori szöveg indokolt és hasznos volt, s ha ma más is a szerepe, mind a teológus, mind a „laikus” ember számára elgondolkodtató. S ha a keleti egyház megtartotta a mondatot, jó, ha a nyugati egyház is elgondolkodik az akklamáció mondanivalóján.

A nyugati egyház istentiszteletében is megtaláljuk a megfelelő mondatot ugyanígy az igeliturgia és a szentségi liturgia határán. A római egyház és a liturgikus gazdagságot menteni akaró protestáns egyházak liturgiájában a praefatio kezdő dialógusában ugyanezen a rituális váltási ponton van egy felkiáltás, amely egyértelműen jelzi az új kezdetet, a lényegében más folytatást: *sursum corda*, azaz „emeljük fel szívünket”. Itt tehát fordul a helyzet. Eddig az értelmi felfogás jellemezte az istentiszteletet, innentől a közösség egy más dimenzióban van. A liturgia első, igei részét az értelemen keresztül ragadja meg a hallgató, az istentisztelet második feléhez ez már kevés. A válasz így hangzik: „Felemeljük az Úrhoz.” (A római egyház az evangélikussal szemben múlt időt használ: felemeltük az Úrhoz.) Ha azonban megvizsgáljuk az eredeti szöveget: *sursum corda – habemus ad Dominum*, akkor kiderül, hogy a válasz nem a mi cselekvésünket jelenti, hanem egy állapotot jelöl: „a szívünket az Úrnál tudjuk”. Azaz az Istenhez való hitkapcsolatban értelmezhető a rítus következő szakasza. Azért tudjuk megragadni – bár túlmegy azon, amit értelmünkkel felfoghatóunk –, mert a szívünket már az Úrnál tudjuk, azaz megtörtént a hit életváltoztató eseménye.

Az eredeti, katekuméneket távozásra bíró felszólítás háttérben is ez áll. Az ószövetségi hagyományok nyomán kialakult (lekcióolvasás, írásmagyarázat, hozzá kapcsolódó imádság), illetve a Krisztust prédikáló, a keresztségi és a húsvét evangéliumát megszólaltató anyag megformálta az igeliturgia alapvető struktúráját. Ez az a szakasz, amelynek missziói karaktere van azáltal, hogy a hívők, a keresztségre készülők, de még a kívülről „vendégként” becsöppent emberek számára is felfogható, értelmezhető, megragadható volt az emberi értelem használatával. Legalábbis intellektuális szinten. Éppen ezért az istentiszteletnek ez az első fele nyilvános volt. Ez volt a szó szerint értelmezett *cultus publicus* (nyilvános kultusz). Ezt zárta le a hitvallás, amelynek szintén volt (lehetett) tanítói karaktere is, hiszen összefoglalta mindazt, amit a hittanulók a keresztségre készülve hallottak, megtanultak. A hitvallás tartalma volt ugyanis a katekumének tananyaga. A következő szakasz már csak a „beavatottak” számára zajló exkluzív alkalom volt, hiszen annak lényege már csak a hit antennájával volt megragadható. S bár a különböző keresztény csoportok és felekezetek a filozófia vagy a logika eszközével próbáltak magyarázatot adni az eukharisztia eseményére és annak mikéntjére (transsubstantiatio, consubstantiatio,

szimbolikus értelmezés stb.), valójában a titok titok maradt, sőt a titkok közül is a legnagyobb. Nem véletlen hát, hogy az úrvacsora kapcsán a *magnum mysterium* (nagy titok) kifejezést használja a szakirodalom. Mivel a katekumének hite még nem volt (hivatalosan és ünnepélyesen) megvizsgált hit, ők nem vehettek részt az istentisztelet második felén. Még meg kellett tanulniuk a hit titkát ahhoz, hogy elhívásuk és döntésük nyomán vehessék a hit ajándékát, a hitet adni tudó Szentlelket. Ez előtt a vizsga előtt csak az igében jelen lévő Krisztussal találkozhattak, majd annak végeztével távozniuk kellett. Amikor az egyház megvizsgálta hitüket, s megkapták a keresztség szentségét, akkor vehettek részt a másik szentség, az úrvacsora kiosztásában. (A keleti liturgiafejlődés során, a gyermekkeresztség gyakorlatában a két szentséget már együtt szolgáltatják ki, azaz a csecsemőt a keresztség után közvetlenül megáldoztatják.)

Luther ide nyúlt vissza, amikor arról szólt, hogy az úrvacsoravétel kapcsán meg kell vizsgálni a „kommunikálókat”, azaz mindazokat, akik részeseivé válnak a titokzatos közösségnek, a valóságosan jelen lévő (praesentia realis) Krisztusnak. Az 1523-ban megjelent *Formula missae* iratában veti fel annak szükségességét, hogy a gyülekezet ilyen módon komolyan vegye a második szentséget. Ennek a reformátor által ajánlott – időről időre megismétlődő – „vizsgának” a kérdése az volt, hogy a kommunikáns tisztában van-e azzal, hogy mi is történik az úrvacsorában, azaz mi a szentség lényege. Ez volt a (Luther által egyébként nem támogatott) konfirmáció később rögzült gyakorlatának egyik komponense.

A liturgia lényegével ellentétes mindennemű konferálás, technikai bejelentés, ismeretterjesztés vagy utasítás. Bár ez ma divatszerűen elterjedt – a jobban érthetőség vélelmére alapozva –, a hagyomány arról tanúskodik, hogy ilyen nem volt. Így hát pótcselekvésként kell értelmeznünk az ilyen „bővítményeket”. Mivel nem voltak „fellazító” köztes szavak, magyarázatok és bejelentések, annál nagyobb súlya és mélysége van egy ilyen, a katekuménéket felszólító mondatnak. Az Aranyszájú Szent János által jegyzett s a mai napig legelterjedtebb liturgiának ez a manapság is hangzó mondata tehát messzebb visz: a keresztyén lét tanulás-, a liturgia tanító jellegére utal, s ennek nyomán érdemes megvizsgálni a liturgia és tanulás-tanítás kapcsolatát, összefüggéseit és módzatait.

A liturgiát tanulni kell

A liturgiának nem csak érzelmi vonatkozásai vannak. Nem csupán egy meghatározó, szép, felemelő, andalító stb., azaz emocionálisan ható eseményről (emberi rítusról) van szó, hanem olyan „összművészeti alkotásról”, amelynek akkor lesz részese az

ember, ha a belőle megérthető információkat megtanulja, a megfelelő „lelki érzékszerve” által elsajátítja, a gyakorlás által pedig elmélyíti. Ezért a keresztény gyülekezet és a tiszta tanításért felelős személyek (elsősorban a püspök) kötelessége, hogy gondoskodjék a hívők megfelelő felkészítéséről. Aki ugyanis nem tudja, minek a részese, mi zajlik az istentiszteleten, mi miért, hogyan és milyen sorrendben történik, az nem tud részese lenni a Krisztus-találkozás és az istendialógus eseménynek. Legfeljebb felszínes élményeket szerez, amelyek hatása átmeneti, tartósnak, életmeghatározónak alig mondható.

A liturgia tanulása nem egyenlő a rítus megtanulásával. Már az ige felhangzásának (felolvasásának, meghirdetésének) rítusa is belső törvényszerűségeket hordoz. Ezeket megtanulva egy sor akadály hárul el az igehallgató elől. Aki nem tudja, mi és miért van az előkészítő vagy bevezető szertartásban, aki nincs tisztában a bűnbánati liturgia mikéntjével, a zsoltár funkciójával, a kyrie tartalmával, az nem tud teljes mélységében – tudatosan és érzelmileg egyaránt – részt venni annak menetében, s nem fogja fel igazi tartalmát. Az egyház kétezer év óta kísérletezi, formálja, csiszolja ennek rendjét, s ezt meg kell ismerni, tanulni és gyakorlat által elsajátítani. Enélkül csak néhány felszínes, gyorsan múló benyomás éri a résztvevőt, illetve csupán információ-töredékeket kap és dolgoz fel, jöllehet itt az élet teljességéről van szó. Aki nem ismeri meg a liturgia belső irányait, dramaturgiáját, az egyes részletek fontosságát és konstitutív szerepét, az nem tud elmerülni az eseményben, csupán töredékét sejtje meg annak, ami zajlik. Gyermeket és felnőttet tanítani kell az istentisztelet belső összefüggéseire.

Még inkább így van ez az istentisztelet másik fókuszával, az úrvacsorai rész liturgiájával. Aki a jelenlévők közül nincs tisztában a praefatio szövegeinek és párbeszédének jelentőségével, a *sursum corda* mondanivalójával, annak kulcsfontosságú értelmével; aki nem ragadja meg a mindenkor és mindenhol való hálaadásra hívás lényegét meghatározó felhívását; aki nem tanulja meg, hogy a Sanctusszal az örök, mennyei liturgiába kapcsolódik bele az egyház; aki nem tudja, hogy az inkarnáció újabb eseményének elhagyhatatlan (!) imádságos megmutatása az epiklézis, a Szentlélek hívása (hiszen a tetet öltés is – az Apostolicum tanúsága szerint – így foglalható össze: „fogantatott Szentlélektől”); aki nem érti, hogy miért imádság vagy miért ige formájában hangzik fel konsekrációnál a *verba testamenti*, azaz Jézus úrvacsorát szerző igéje; aki nem ragadja meg, hogy itt nem az ember, hanem Krisztus „konsekrál”; aki nem lép bele az anamnézisnek Istent az üdvösség „elvégeztetett” eseményeire emlékeztető mondataiba; aki nem tudja, hogy a pax nem kedves barátkozás, hanem az Istentől kapott békeség nyugtázása és továbbadása; aki nincs tisztában azzal, hogy az Agnus Dei Krisztus művének lényegét mutatja be, amikor Keresztelő János szavait ismétli – az lemarad az istentisztelet igazi lényegéről. És

akkor még nem szóltunk a *communio* egyáltalán nem lényegtelen formáiról, a Miatyánk szerepéről, a „méltó és igaz” és az „Uram, nem vagyok méltó” paradoxonjáról, a *postcommunio* hálaadó (eukharisztikus) jellegéről, a zárásként hangzó küldő mondatról s magáról az áldásról, és nem beszéltünk mindezek összefüggéseiről, tudatosan épülő és egymásra ható folyamatairól. Mindezeket meg kell tanulni ahhoz, hogy a liturgia medrében természetes módon áradjon az Isten éltető igéje, és az állandó mondatokra alapozva megszólaljon az aktuális, személyre szabott isteni mondanivaló...

Mindez valóban hosszú távon, sőt egy életen át tartó tanulási folyamat eredménye lehet. Ezt a tanulást kihagyva vagy elhagyva elsekélyesedik az istenkapcsolatunk, a belső lelki életünk, illetve kiszakad a hívők közösségének, az egyháznak a lelki életéből.

A liturgia tanító jellege

A liturgia ősi törvénye, a *lex orandi – lex credendi* arra emlékeztet, hogy az egyház azt imádkozza, amit hisz (és tanít), és azt tanítja (hiszi), amit imádkozik. Ennek a mély összefüggésében leljük fel a liturgia tanító jellegét.

A liturgia két ismert definíciója – hogy ti. a liturgia „koncentrált ige”, illetve „imádkozott dogma” – arról tanúskodik, hogy a liturgiában megfogalmazott tanítás válik igazán életté a hívő ember és a hívő közösség számára. Ezért a liturgiára úgy kell tekinteni, mint a tanítás-tanulás egyik kiemelkedő eszközére. Az imádságokon, a bibliai szakaszokon, az akklamációkon, a szent cselekményeken keresztül a hit titkai tárulnak fel az azokat megismerni akarók számára, s a tanuláshoz egyben az elmélyítő begyakorlás is társul a rendszeres résztvevőknek.

Az egyház hitének – az individualizmus korában ezt a kifejezést újra kell értékelnünk – ismeretanyagban való összefoglalása szükséges, de nem elégséges. Imádsággá kell válnia. Az Istennel való dialógus az emberi létünk értelme. Ebben a párbeszédben válik életté az, amit megértünk, megfogalmazunk, újrafogalmazunk és alkalmazunk. De fordítva is igaz: fontos, sőt nélkülözhetetlen az imádság. Az Újszövetség arra tanít, hogy nem Istennek, hanem nekünk van szükségünk rá. Az imádságunk is labilissá válhat azáltal, ha nem tiszta és egyértelmű a hitünk tartalma, ha hamis istenképek élnek bennünk, ha nem alapozzuk meg a pozíciónkat, ha a „saját fejünk után megyünk” az Istennel való beszélgetésben.

A hit is és az imádság is Isten ajándéka, de mindkettőért nekünk kell tenni. Ha a Szentlélek nem ébreszt hitet, hiába erőlködünk, ha azonban megtapasztaljuk a Szentlélek hívását vagy megérintő szeretetét, akkor meg kell tennünk mindent azért,

hogy az értelmünk befogadja, lelki-fizikai érzékszerveink pedig megragadják az ajándékokat. Ehhez egyrészt „képzésre”, azaz mások tanúskodására, másrészt „önképzésre”, azaz szorgalmas és kitartó tanulásra van szükségünk. Isten azért adott értelmet, teremtette a *Homo sapienst*, hogy képességeinket felhasználva tudjunk az ismert élővilág egyetlen tudatos és bizalmi istenkapcsolatába lépni.

A tanítás és a tanulás célcsoportjai

A liturgia olyasvalami, amit tanulni kell. Az élet értékes dolgai csak fáradságos munkával érhetőek el, maguktól nem pottyannak az ölünkbe. A liturgia – a maga gazdagságában és összetettségében – nem nyílik meg magától. Az istentiszteleti életben koncentrálódik kétezer év keresztény közössége, hite, tanítása, gyakorlata, kísérletei, megoldásai. Szövevényes, bonyolultnak tűnő, valójában komplex egészet alkotó képződmény. Isteni motivációja, a Mindenható cselekvésének színtere és az emberi szokások, az ige által átjárt lélek- és gondolatvilág, a rítusképző komponensek egyszerre jelennek meg. Ahogy egy laikus nem értheti meg egy bonyolult műszer (számítógép, közlekedési eszköz stb.) működését, úgy a laikus sem értheti meg a liturgiát a maga egészében, hiszen az több mint emberi szokás vagy valamilyenné formálódott rítus. Mégis, ahhoz, hogy élni tudjon az ember az eszközeivel, használati szinten meg kell ragadnia valamit a működéséből. A szakember át kell hogy lássa az egészet, a felhasználó pedig az előnyét, a hatását, az áldását tapasztalja meg – bár ehhez is kell egy bizonyos tudatossági szint.

A liturgia egészére is alkalmazhatjuk ezt az analógiát: a „szakértők” és a „felhasználók”. „Szakértők” (nem alkotók!) azok, akiket egyszerűen liturgusoknak nevezünk: lelkészek, lektorok, egyházzeneészek és segédkezők (mint pl. a sekrestyés, egyházfű, oltárgondnok stb.), és „felhasználók” a gyülekezet tagjai, akik részt vesznek a liturgián. Nevükből adódóan nem csupán nézőközönség, passzív megfigyelők, hanem egyben felhasználók is. Olyanok, akik aktívan részt vesznek, jöllehet az aktivitást nem a mai, túlmozgásos értelemben használjuk, hanem úgy, hogy a saját ügyüknek tekintik, érintettnek érzik magukat, és bizonyos értelemben róluk szól az egész. A csendes jelenlét is lehet tudatos aktivitás.

Az első csoportnak folyamatos, intenzív tanulásra van szüksége ahhoz, hogy tanítani tudják a rájuk bízottakat. Az ősi *docenco discimus* elv liturgikus vonatkozásban is igaz. Tanulva tanítunk.

A csak „agendázó” liturgus nem tesz mást, mint felolvasa a liturgikus szöveget. (A liturgia énekléséhez már szükséges bizonyos érzelmi kötődés és töltöttség.)

A szöveg felolvasásának minősége pedig függ attól, hogy érti-e, amit olvas.³ Nem egyszerűen a szöveg elsődleges megértéséről van szó, hanem az adott mondat mély tartalmáról, funkciójáról, céljáról, összefüggéseiről, de történeti háttéréről is. Az a liturgus, aki nincs tisztában az ordináriumtételek egész istentisztelet hordozó teológiai ívével és mondanivalójával; az a szolgálattevő, aki önkényesen cserélgetve töri meg a liturgia tudatosan, „teológusan” és kipróbáltan működő dramaturgiáját; az a lelkész, aki tudatlanságból vagy hanyagságból hangsúlyozás nélkül üresíti ki a rábízott, koncentrált igeként hangzó szöveget, nem képes tanítani a liturgiát úgy, hogy az hitté és imádsággá válhassék. Pedig csak akkor van értelme a rítust „végigjátszani”, ha nem kisebb igénnyel állunk elő: életté, hitté és imádsággá váljék. Ehhez kell a professzionális liturgikaoktatás – megfelelő időtartamban és mélységben.⁴ A liturgiát nem magas fokon tanuló és tanító liturgus aránytévesztésben és prioritási hibában él.

A liturgikus tanulás és nevelés másik célcsoportja a „felhasználók” köre, azaz az istentiszteleten jelen lévő gyülekezet. A hitoktatás – akár iskolában, akár gyülekezetben – alapozás csupán, amit komoly építkezésnek kell követnie. Tragikus élmény, ha kiderül, hogy gyülekezeti tagjaink (akár rendszeres tagok s nemegyszer magas szinten kvalifikált emberek) megmaradnak a hit dolgaiban gyermeteg szinten. Ugyanez igaz az istentiszteleten való participációra vonatkozóan.

Éveken, évtizedeken át istentisztelet-látogató emberek nem tudják pontosan, mi is történik az istentiszteleten. Lehet, hogy van némi érzelmi kötődés, lehet, hogy a hangulatot megragadják, s ennek is születik lelki következménye, de nincsenek tisztában azzal, hogy a liturgikus események milyen mély tartalmúak, s milyen minket érintő drámába vonnak bele. A gyülekezetpedagógiai feladatok között minősített helyen kellene szerepelnie az istentisztelettel kapcsolatos katekézisnek. Ha felnőttek tekintjük a gyülekezetet, akkor ne zárjuk be őket a gyermeteg hit világába, hanem formálással, tanítással és neveléssel vezessük el őket az értő részvétel élményére. Történhet ez istentisztelet előtt vagy után rövid tájékoztató formában vagy a hirdetés keretében. Taníthatjuk a liturgiát⁵ bibliaórán, szeretetvendégségen, gyülekezeti újságban, elektronikus közösségi felületeken. A liturgiában érintett

³ Elgondolkodtató párhuzamot olvashatunk az Apostolok cselekedeteiről szóló könyv 8,30 versével, az etióp kincstárnok történetével.

⁴ Harmincévi – két egyetemen zajló – liturgiatanári tapasztalat mondatja: sokat elárul a közgondolkodásból és a lelkészképzés irányultságából az, hogy míg a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen (Zeneakadémia) az egyházzenei tanszéken a hallgatók minimum hat, jó esetben nyolc félév liturgikát hallgatnak, addig azok a lelkészek, akik egész életükben liturgikus szolgálatban állnak, a hat év alatt összesen egy félév liturgikát tanulnak.

⁵ HAFENSCHER 2019, 61–80. o.

szakértők (minden liturgusnak ilyennek kellene lennie) felelőssége, hogy éljen a lehetőséggel: az egyház tanítványi (tehát tanuló) közösség.

Excursusként érdemes utalni a tanulás játékos formájára. Nem feledhetjük azt, amit jogosan emleget a neveléstudomány, hogy *ludendo discimus*, azaz játszva tanulunk. A liturgia szent játék. S ahogyan a gyermek számára a játék a legkomolyabb és legszentebb dolog, úgy a felnőtt keresztény ember számára is a liturgia lehet a legkomolyabb és legszentebb játék. Isten a megváltás nagy drámájában játékba hív minket.⁶ A tanulás igényét és a megvalósítás igényességét a liturgiában mi sem írja jobban körül, mint az a nyolcvanas években született – magas zenei és szövegi színvonalú – dal, amely Sztevanovity Dusán tollából származik, és Presser Gábor dallamain kapott szárnyra.⁷ A minőségi játékhoz, előadáshoz vagy megvalósításhoz kell az igényes hozzáállás és a megfelelő tudás. A liturgia „bemutatására” is igaz ez.

„Ha már úgyis itt vagyunk,
ha már együtt játszhatunk,
ha már annyi mindent megpróbálhatunk,
aztán meghajolhatunk,
ha már úgyis itt vagyunk,
ha már úgyszem változunk,
ha még néhányunknak fontos, hogyan szól,
miért ne játszhatnánk el jól?”

A liturgia mint a hitoktatás segédeszköze

A hitoktatás sokféle lehetséges tananyaga közt a liturgia egésze és egyes alkotóelemei is válhatnak a tanítás kiindulópontjává. Mivel a liturgika összegző jellegű tudomány, magában hordozza a biblikus, egyháztörténeti, dogmatikai, egyházismereti információkat, s egyben rávilágít a mindennapi keresztény élettel való kapcsolatra. Közel két évtizede közreadtam egy olyan konfirmációi tananyag-vezérfonalat, amelynek felépítése a liturgiához kapcsolódott. Ennek a konkrét ismeretanyagon túl a nem titkolt célja és lehetősége az volt, hogy a tanulókat az otthonosság érzetére segítve bevezessen az egyház mai istentiszteleti életébe, megalapozva a rendszeres és ter-

⁶ Vö. LANG 1998, 13–18. o.

⁷ LGT: *Miért ne játszhatnánk el jól?* https://m.zeneszoveg.hu/m_dalszoveg/13650/eloado/miert-ne-jatszhatnank-el-jol-zeneszoveg.html. (Megtekintés: 2024. március 21.)

mészetes templomlátogatás gyakorlatát.⁸ Egyháztörténetet, bibliikumot, dogmatikát, egyházismeretet egyaránt lehet az istentisztelet elemeit megismertetve tanítani. Azonban nemcsak a konfirmáció, de a hitoktatás és a gyülekezetpedagógia minden formája lehetőséget ad arra, hogy az istentisztelet elemein, felépítésén, dramaturgiáján, helyén és szereplőin keresztül tanítsunk hitünk ismereteiből, és motiváljunk az imádkozó életre.

Az istentisztelet minden egyes eleme az istenkapcsolatról tanít, és arra mozgósít. A liturgia dramaturgiája maga a keresztény életút titka és példája a teremtésből a megváltáson át a végső célig.

A liturgiadiadaktika másik nagy segédeszköze a templom épülete, amely önmagában prédikálhat, taníthat, hitre, istenkapcsolatra segíthet.⁹ Jelen keretek közt ennek a témának most nem adhatunk helyet.

Hittanulók, távozzatok!

Így hangzik a liturgia fordulópontján a felhívás. A cél nem az, hogy elzavarja az egyház az érdeklődőket. Ellenkezőleg, a cél az, hogy minél többen megismerjék a hit titkaiból a megismerhetőt, és vágyjanak a minél nagyobb tudásra és tapasztalatra, mit is jelent testközelen (az úrvacsorában ez szó szoros értelmében így van), Isten közelségében lenni. Az egyház szándéka az, hogy minél több megformált életű és kipróbált hitű ember járja az örökkévalóságba vezető zarándokutat. Isten vándorló népének szíve szándéka pedig az, hogy a tanítványok valóban tanítványként éljenek. Eljutva a gyermekét hitből a második naivitásba, azaz a gyermeki hitbe.¹⁰

Felhasznált és ajánlott irodalom

HAFENSCHER Károly: Tanítói alkalmak, bibliaórák az istentiszteletről. In: Galambos Ádám (szerk.): *Áldás. Evangélikus gyülekezeti munkaprogramok 2019/2020*. MEE Gyülekezeti és Missziói Osztály – Luther Kiadó, Budapest, 2019. 61–80. o.

HAFENSCHER Károly: Mikor fejeződik be a konfirmáció? In: *Megerősítés. A konfirmációi oktatás gyakorlati kézikönyve*. MEE Gyülekezeti és Missziói Osztály – Luther Kiadó, Budapest, 2023. 29–40. o.

⁸ Hasonló témát érint HAFENSCHER 2023, 32–33. o.

⁹ Vö. RASCHZOK 2001, 67–70. o.

¹⁰ NYÍRI 1975, 185–187. o.

- LANG, Bernhard: *Heiliges Spiel. Eine Geschichte des Christlichen Gottesdienstes*. Verlag C. H. Beck, München, 1998.
- MEYER-BLANCK, Michael: Wie lehren wir Liturgie? Gottesdienst als Zentrum praktisch-theologischer Didaktik. In: Jörg Neienhuis (szerk.): *Liturgie lernen und lehren. Beiträge zu Liturgie und Spiritualität*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2001. 141–150. o.
- NEIENHUIS, Jörg (szerk.): *Liturgie lernen und lehren. Beiträge zu Liturgie und Spiritualität*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2001.
- NYÍRI Tamás: *Ki ez az ember? Szent István Társulat*, Budapest, 1975.
- RASCHZOK, Klaus: Kirchengebäude und liturgische Ausbildung. In: Jörg Neienhuis (szerk.): *Liturgie lernen und lehren. Beiträge zu Liturgie und Spiritualität*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2001. 43–70. o.
- RUDDAT, Günter: Liturgische Woche als liturgiedidaktische Möglichkeit der Aus- und Fortbildung. In: Jörg Neienhuis – Wolfgang Ratzmann (szerk.): *Der Gottesdienst zwischen Abbildern und Leitbildern. Beiträge zu Liturgie und Spiritualität*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2000. 121–130. o.